

ОГЛЯД ЕТАПІВ СТАНОВЛЕННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗА ЧАСІВ КИЇВСЬКОЇ РУСІ ТА КОЗАЦТВА

Черевична Н.І., Скирда О.Є.

Харківський державний університет харчування та торгівлі

У статті подано аналіз етапів розвитку і становлення освіти на Україні за часів Київської Русі та козацтва як підмурка для сучасної державної освіти і науки. Проаналізовано та наведено характерні риси освіти доби Великокняжої Русі. Висвітлено особливості діяльності перших державних вищих шкіл за добу князювання Володимира Великого та Ярослава Мудрого. Показано ефективність освітньої системи України часів козацтва, яка забезпечила практично повну грамотність населення і вітчизняну вищу освіту для гетьманів й козацької старшини. Доведено її прогресивність щодо створення умов для формування і зростання української духовної, військової, світської та наукової еліти тих часів.

Ключові слова: Київська Русь, школи грамоти, козацькі січові школи, колегіум, братські школи.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство стає все більш інформаційно-обізнаним. За таких умов індивідуальний розвиток особистості стає, з одного боку, показником прогресу, а з іншого – головною передумовою подальшого розвитку суспільства. Вплив цих тенденцій визначає сучасні пріоритети розвитку людини і суспільства. Серед них, наука – як сфера, що продукує нові знання, та освіта – як середовище, що олюднює знання й забезпечує індивідуальний розвиток людини.

В умовах, коли зміна ідей, знань і технологій відбувається занадто швидко, освіта має віднайти оптимальне співвідношення між лавиноподібним розвитком знань і технологій та людською здатністю їх творчо засвоїти. Вона повинна забезпечити баланс між локальним і глобальним, поєднати загальносуспільне й індивідуальне: сприйняття людини як найвищої цінності та право кожного залишатися собою відповідно до своїх природних здібностей.

Багато ідей і принципів сучасної вищої школи беруть початок ще в античний період. Античний тип інтелекту – це не тільки освіта, ерудиція й начитаність, але й здатність до творчості, здатність використати свої знання для вироблення оригінального й нового у сфері розумової діяльності.

Антична цивілізація зробила величезний внесок у скарбницю світової культури, створивши неповторні шедеври, що збагатили культурну творчість наступних поколінь і міцно ввійшли в життя народів Європи. За умови європейського вибору важливо перенести акцент формування освітнього потенціалу на сучасний рівень української освіти, використовуючи вітчизняні традиції та історичні аспекти. Тому вивчення історико-педагогічних особливостей становлення і розвитку вітчизняної освіти крізь призму минулого набуває особливої значущості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На території нинішньої України, як свідчать археологічні розкопки, з найдавніших часів жили скіфи і сармати, які мали значний розвиток матеріальної культури. За 200 років до виникнення Київської Русі, у них вже існувала оригінальна східнослов'янська культура. У виховній системі наших давніх пращурів значне місце займали ігрища, пов'язані з культовими обрядами.

Аналіз наукових джерел показує значну зацікавленість істориків педагогіки різними аспектами розвитку освіти періоду Київської Русі

та козацтва. Історію розвитку освіти в Україні досліджували О. Велемець [1], Д. Герцюк [2], І. Курляк [3] та ін. Дослідженню розвитку освіти та педагогічної думки цього періоду, діяльності братств і братських шкіл помітну увагу приділяли такі науковці, як Б. Мітюров [4], З. Хижняк [5], В. Шокотко, Є. Мединський [6], М. Ковальський [7] та інші. Розвиток педагогічної думки в Україні у добу козацтва вивчали П. Єрмаченко, І. Петрюк [8]. Вченими проаналізовані становище вищої школи, важливі аспекти авторитарної освітньої політики за часів Київської Русі та козацтва.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас більш детальному та аналізу етапів формування вищої школи за досліджуваний період та діяльності перших закладів вищої освіти присвячено не так багато праць.

Мета статті. Полягає у дослідженні етапів розвитку та особливостей формування освіти та окресленні перспектив творчого розвитку особистості того часу, визначенні тенденцій європейського впливу на становлення національної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Завою до прийняття християнства в Київській Русі перші київські князі разом з вирішенням важливих політичних і військових проблем державотворення опікувалися розвитком науки та освіти. Літописи розповідають не лише про військову силу, а й мудрість, освіченість, вченість князів, їх ратників та простолюдинів.

Князі Рюриківичі (Олег, Ігор, Ольга, Святослав) заклали підмурок державної освіти і виховання. Основними закладами цього періоду, що діяли до прийняття християнства, були школи грамоти, де діти навчалися читати, писати, лічити. До 988 року ці школи були носіями хліборобської культури, народних вірувань, традицій, звичаїв, обрядів [9, с. 211-228].

Хрещення князем Володимиром Київської Русі сприяло залученню її до європейської культури й християнської моралі, духовному і культурному єднанню різних народів, позначилося на освіті та писемній справі. Поширення освіченості відбувалося в тісному зв'язку із зміцненням держави, впровадженням християнства. За княжої доби школа і освіта Київської Русі якісно змінилися.

Приблизно з X-XII ст. з'явився термін «школа». Християнізація висунула потребу у відкритті шкіл, в яких готувалися перекладачі й переписувачі церковної літератури, здобували

освіту вітчизняне духовенство, майстри будівельної справи для зведення храмів, спеціалісти з малярства, оздоблення церковних будівель, дипломати й державні чиновники різних служб.

Під час князювання Володимира Великого були створені перші державні школи, в яких вчилися діти знаті. Набір у школи здійснювався примусово, оскільки справа була нова, незнана і добровольців було мало, а держава гостро потребувала грамотних адміністраторів, дипломатів, здатних підтримувати зв'язки з Візантією та іншими країнами.

У Стародавній Русі школи були двох видів. Перші школи були утворені при кафедральних церквах, вчителями й вихователями яких ставало освічене духовенство. У школах вчили читати, писати й рахувати. Основними книгами були богослужбні, найчастіше Псалтир. Другий вид – школи вищого типу для «дітей кращих людей» давали, крім того, знання з філософії, риторики, граматики. Світська освіта була нижчою за релігійну, бо остання вимагала досконалого освоєння Святого Письма. Мережа шкіл княжої доби не обмежувалася Києвом, центром держави. Подібні школи відкривалися в Новгороді, Чернігові, Галичі та інших містах Київської Русі.

Основою вищої науки була грецька мова. На західних українських землях вчили ще латині та німецькій мові. Найвищим орієнтиром в освіті за Великокняжої Русі була візантійська освіта, яка спиралася на надбання багатьох поколінь і за своїм рівнем стояла чи не найвище в тогочасній Європі. Але отримати її могли лише одиниці, які досягали Царгорода [10, с. 159].

Великий князь Київський Ярослав Мудрий був фундатором книжності, вченості та освіти в давній Русі. Вважаючи освіченість важливою умовою успішної діяльності на будь-якому терені, він впровадив обов'язкове навчання для молоді з князівських і боярських родів. Нові школи відкривалися у Києві, Новгороді, Володимирі-Волинському та інших містах. На XI ст., коли припадає період розквіту Київської Русі, склалася така система шкіл і виховання: школи «книжного вчення», монастирські школи, школи грамоти, кормильство, жіночі школи. Поширення шкіл було зумовлене потребами життя.

Вищі школи, або школи «книжного вчення», відкривали при дворах удільних князів. Освічені люди потрібні були церкві й державі для здійснення економічних, торговельних, господарських справ тощо. Як правило, тут викладалося тривіум (тришляховий) і квадривіум (чотиришляховий) цикли середньовічної школи, які передбачали вивчення в першому випадку – граматики, риторики і діалектики; у другому – арифметики, геометрії, астрономії й музики. Ці цикли становили «сім вільних мистецтв» – класичний середньовічний підхід до середньої освіти, що мав безпосередній зв'язок з надбанням античної школи та освіти.

Особливістю таких шкіл було те, що навчання здійснювалось за привнесеною християнством книжною системою, де головною була робота з книгою, з текстом. А це розширювало рамки пізнання і можливості освіти. Ці школи готували своїх вихованців до діяльності у різних сферах державного, культурного та церковного життя [10, с. 171-189].

Прикладом шкіл «книжного вчення» були школа Володимира (988) та палацова школа Ярослава Мудрого (1037). Остання існувала при Софійському соборі і мала міжнародне значення. Це була школа підвищеного типу, тут велось переписування книг, готувалися писарі і перекладачі для цієї справи. У ній було започатковано першу на Русі бібліотеку, яка стала дуже відомою.

Монастирські школи відкривали з XI ст. при монастирях, у них навчалися ченці, майбутні священнослужителі. Як і в Європі, такі школи, засновані різними чернечими орденами, поділялися на зовнішні (в яких навчалися миряни) і внутрішні (де навчалися майбутні монахи). Освіта була диференційованою: ченці із заможних родин опановували надбання середньовічної європейської освіти і готувалися до високих посад у церковній ієрархії, особи ж простолюддя вчилися читати та писати і готувалися до службових відправ. Монастирські школи Київської Русі значно випередили школи європейських країн, побудувавши навчання і виховання своїх учнів у раціонально-практичному плані.

Спочатку існували тільки закриті монастирські школи, їх відвідували новоприйняті монахи. Такі школи функціонували лише в період навчання останніх. Навчання носило індивідуальний характер. Постійна школа закритого типу працювала при Києво-Печерському монастирі (1068). Вона давала богословську освіту, яка досягала рівня візантійської духовної патріаршої академії. Навчання здійснювалось методами систематичних настанов, повчань з окремих тем християнського вчення з подальшим обговоренням. На відміну від європейських шкіл, навчання проводилось рідною мовою. За прийняттям у ній статутом до ченців ставилися суворі вимоги: подвижницька діяльність, грамотність, щоденне спілкування з книгами, тлумачення складних місць у церковних книгах менш досвідченим монахам і пастві. З її стін виходили не лише вищі духовні ієрархи (ігумени, єпископи тощо), а й видатні діячі давньоруської культури, представники богословсько-філософської думки.

З XII ст. за ініціативою князя Ярослава Осмомисла в Галицько-Волинському князівстві були запроваджені перші відкриті монастирські школи для населення [2, с. 221-228]. У школі Видубицького монастиря (м. Київ) навчалися і миряни, і майбутні монахи, яких готували до можливої вчительської діяльності.

Школи грамоти існували переважно в містах (в село грамота не проникала). Тут вчилися діти бояр, посадників, купців, лихварів, заможних ремісників. Утримувались такі школи на кошти батьків, тому для бідного населення були недоступні. Вивчали читання, письмо, лічбу і хорівий спів.

Прикладом жіночих шкіл було відкрите онукою Ярослава Мудрого Анною Всеволодівною (сестрою Володимира Мономаха) при Андріївському монастирі у Києві (1086) перше в Європі жіноче училище для виховання жінок із шляхетних родів, яке свідчило про прогресивну думку щодо рівноправності громадян обох статей. Жіночі школи були відкриті в Суздалі, Полоцьку та інших містах. Це піднімало престиж Київської Русі в очах Європи.

За порівняно короткий час (XI-XII ст.) Київська Русь досягла надзвичайно великих успіхів у поширенні грамотності та шкіль і за станом освіти не поступалася західноєвропейським країнам. В Європі Київ посів славу освітнього центру, куди приїжджали на навчання іноземці, серед яких були і престолонаслідники. Представники влади в Київській Русі були освіченими людьми, князі володіли кількома мовами [11, с. 371-380].

Але українська освіта та наука тих часів була вочевидь менш розвинутою ніж європейська, зокрема, візантійська. Не досягаючи їх вершин освічені люди Київської держави здебільшого займалися перекладами і вивченням відомих праць. Характерними рисами освіти доби Великокняжої Русі були, по-перше, відкритість до світу, активне вбирання, запозичення і використання для освіти набутоків та знань інших народів. По-друге, у вітчизняній освіті і науці того часу чітко простежувалася європейська орієнтація, прив'язка до християнських цінностей. По-третє, попри домінанту церковного освітнього середовища були і сильні компоненти світської освіти. По-четверте, достатньо високий рівень історико-літописної, правничої, книговидавничої справи, науки і освіти, але не розвинена сфера природничих наук.

Багатівкове існування України в стані роздробленості, під гнітом монголо-татарських орд, польських, литовських і угорських феодалів зробило сильний вплив на розвиток освіти. Україна часів козащини була європейською країною і входила в єдиний культурний простір Європи, в якій поширювалися ідеї гуманізму. Надзвичайно чітко простежувались науково-освітні зв'язки України з університетами Лейпцига, Гейдельберга, Кенігсберга, Страсбурга, Кракова ін. Тут вчилися й вдосконалювалися українські професори, йшов науковий, інформаційно-книжний обмін, листування тощо [12, с. 129-143].

Освітня система України часів козацтва діяла ефективно, забезпечивши практично повну грамотність населення і вітчизняну вищу освіту для гетьманів й козацької старшини, а також створила умови для формування і зростання української духовної, військової, світської та наукової еліти. Її структура була багатопланою та багаторівневою і включала початкові, середні школи-колегіуми, спеціальні школи, вищі школи – академії, університети.

Спершу це були, головним чином, грецько-слов'янські школи, на кшталт гімназії при Успенському братстві у Львові (1585). У ній панувала словенська, грецька та латинська мови. Традиційно грецькій мові надавали особливої уваги. Вивчали вищі ступені літературної освіти: поезику та риторику, початки математики, основи астрономії, музики, співу, малювання.

Не менш розповсюдженими були й козацькі (полкові) та козацькі січові школи в Глухові, Острозьку, Охтирці, Харкові, Ізюмі, Сумах, Чернігові, Ніжині, Ромнах, Яготині, Лубнах, Миргороді, Переяславі, Полтаві, Черкасах, Кременчуці, Києві, Фастові, Білій Церкві, Каневі, Корсуні, Чигирині, Умані, Брацлаві тощо [3, с. 20-23]. Крім того, на Гетьманщині, Запорізькій Січі, Слобожанщині були лірницькі (кобзарські) школи, вірменські, грецькі, католицькі, школи кальві-

ністів, лютеран, василіан, єзуїтські колегіуми. Школи при монастирях – звичний початок багатьох академій чи колегій [1, с. 10-18].

Мережа колегіумів в Україні, особливо Західній, була досить густа – вона охоплювала Перемишль, Рогатин, Галич, Люблін, Луцьк, Кам'янець на Поділлі, Київ, Новгород-Сіверський, Львів, пізніше Чернігів, Харків, Переяслав.

Першим університетом на землях України вважають Слов'яно-греко-латинську академію (Острозьку академію) в м. Острог на Волині. Латиною всі університети називались академіями (або колегіями), бо латина була мовою науки і освіти тих часів та міжнародною мовою спілкування в Західній Європі.

Точних відомостей про день і рік заснування навчального закладу університетського типу в Острозі не збережено. За документами наявність Острозької академії зафіксована з 1576 року, цю дату і вважають роком її заснування. Першим ректором Острозької академії став поет Г. Смотрицький. Її наукові сили були не тільки з України, а з Греції, Риму, Польщі [7, с. 100-106].

Ініціатива щодо організації закладу йшла від князя К.К. Острозького, який був православного віросповідання. Академія та її уряд стояли на позиціях просвітництва православної молоді, що викликало шалений опір з боку католицьких громад і єпископів. Агітація за католицизм була проведена з нащадками князя і ті перейшли в католицизм. З цього моменту існування академії визнавалось небажаним і заклад зачинили у 1636 році. Академія в Острозі була відновлена лише за часів незалежності України.

Пізніше виникли братські школи у Львові (1585), Києві (1615), Луцьку (1620) і деяких інших містах. Викладання в цих навчальних закладах велось на рідній мові. Значна увага приділялася вивченню грецької, а пізніше латинської й польської мов (граматиці, риториці). Крім того, вивчалися арифметика, астрономія, музика і богослов'я [4, с. 89, 6. с. 156-170].

Другою за часом заснування на землях України вважають Києво-Могилянську академію, яка почалася зі школи при монастирі 15 жовтня 1615 року на Подолі. В її організації почесне місце належить Єлизаветі Гулевичівні, дружині київського воєводи Галшка, поборниці українського просвітництва, яка походила із західних земель України, де добре знали про існування академій. Вона подарувала свою садибу із землями для створення цього культурно-освітнього комплексу [13, с. 170-172].

Згодом у 1632 році шляхом об'єднання Києво-Богоявленської братської і Лаврської шкіл була створена Києво-Могилянська колегія, названа на честь свого протектора митрополита Петра Могили, який був основним ініціатором реформи вищої школи, прийняв структуру і організацію єзуїтських шкіл, які тоді стояли найвище в Європі.

У кінці XVII на початку XVIII ст. Києво-Могилянська колегія мала значний вплив на розвиток науки і освіти в Україні. Вона зібрала велику кількість освічених, найкращих на той час діячів науки та культури: це і Петро Могила (опікун академії), Інокентій Гізель, Іоанікій Галятовський, Єпіфаній Славинецький, Симеон Полоцький, Лазар Баранович та інші. Усі вони зробили певний внесок у

розвиток педагогічної думки, розглядали загальні питання виховання і навчання молоді, розробляли методичні рекомендації, присвячували праці проблемам освіти, створювали підручники та навчальні посібники, підіймали освітні питання в полемічних виступах, промовах.

У 1701 році за царським указом Києво-Могилянська колегія одержала титул і права академії. До зміцнення академії доклали розум, руки і гроші гетьман Петро Сагайдачний і митрополит Петро Могила [14, с. 127-131].

Навчання в цьому закладі носило переважно загальноосвітній характер. Курс навчання продовжувався 12 років і поділявся на 8 класів: фару (підготовчий клас), інфиму (молодший клас), граматику, синтаксиму і вищі – поезику, риторичку, філософію і богослов'я. Студенти одержували філологічну підготовку, знання мов: слов'янської, української літературної, грецької, латинської, польської, вивчали класичну грецьку і римську і середньовічну літературу, історію, географію, філософію і богослов'я. З часом були введені курси російської, французької, німецької і старосєврейської мов, чиста і змішана математика (тригонометрія, фізика, астрономія, архітектура), а в останні роки існування академії – класи домашньої і сільської економіки й медицини. Значне місце відводилося художній і музичній освіті. Щороку в академії навчалось від 500 до 2000 студентів, вікових обмежень не було. Приймали на навчання молодь всіх станів. Для бідних учнів при академії існувала бурса.

Києво-Могилянська академія була важливим просвітницьким центром і визначним науковим осередком, де формувався один з центрів філософської думки слов'янського світу загалом, відбувалося становлення української літературної мови, склалася літературна й поетична школа. Академія зробила значний вплив на організацію, зміст і методи навчання колегій в Гощі, Вінниці, Кремінці, Чернігові, Харкові, Переяславі та постійно їм допомагала.

У 1817 році Києво-Могилянську академію закрили, й замість неї в тому ж році було створено Київську духовну семінарію, перейменовану у 1819 році в Духовну академію, яка припинила своє існування у 1918 році [5, с. 184-189].

У 1992 році академію було відроджено як Національний університет «Києво-Могилянська академія», який часто скорочено називають Могилянська.

Певну роль в розвитку освіти на західноукраїнських землях відіграв Львівський університет, що був колегіумом католицького зразка, заснований 20 січня 1660 року єзуїтами, з метою посилення колонізації українського населення. Природно, що у той час діяльність цього університету визначалася соціальними інтересами й ідеологічними установками Мови Посполитої та до 1773 року цей заклад був у повному підпорядкуванні єзуїтського ордену. Склад студентів поповнювався за рахунок випускників єзуїтської школи-колегії, яка функціонувала як середня школа і входила в структуру університету.

В університеті діяли два відділи – теологічний і філософський, який був підготовчим. Студенти останнього протягом двох-трьох років освоювали, головним чином, філософську систему Аристотеля в її середньовічній інтерпретації. Невеликим об'ємом вивчалися історія, географія, грецька

мова. Після цього слідувала чотирирічна богословська підготовка. Викладання на обох відділах здійснювалося латинською мовою. Навчання в університеті завершувалося отриманням наукового ступеня – ліценціата, бакалавра, магістра, доктора наук. Знання, які студенти отримували в університеті, а також методи навчання мали за мету готування фанатиків, які в своїй майбутній місіонерській діяльності повинні були захищати інтереси католицької церкви.

Розвиток ідей французьких просвітителів, відкриття в галузі природничих наук у другій половині XVII ст., вплинули на освітній процес в університеті: була відкрита кафедра математики, створений фізико-математичний кабінет, астрономічна обсерваторія, вводилося вивчення польської, французької і німецької мов, географії та історії як окремих предметів. Ці нововведення вплинули на зміст і якість підготовки студентів. Багато хто з них потім продовжив навчання в Києво-Могилянській академії і згодом став викладачем Московської академії та Петербурзької семінарії [15, с. 17-19].

В той же час встановлювались зв'язки Львівського університету з культурними і навчальними закладами українських земель: Чернігівським, Харківським і Переяславським колегіумами, а також з європейськими університетами: Паризьким, Римським, Празьким.

Особливе значення мало відкриття в 1787 році при університеті Українського інституту, покликаного готувати, в першу чергу, вчителів для реальних і класичних гімназій, де навчалися українські діти. Не дивлячись на те, що програма інституту була обмежена, прогресивне значення мало викладання українською мовою. Український інститут в короткий період свого існування (до 1808 року) був провідником гуманітарної педагогічної освіти.

Чернігівський колегіум – один із старих навчальних закладів на Лівобережній Україні, створений у 1700 році, на базі слов'яно-латинської школи, переведеної з Новгорода-Сіверського. Його засновником був педагог, церковний діяч і письменник Іоанн Максимович. У колегіумі викладали загальноосвітні предмети: латинську і грецьку мови, історію, географію, математику, філософію. Навчання тривало 6 років. У 1776 році заклад був реорганізований в духовну семінарію, що існувала до 1917 року [8, с. 171-189].

Харківський колегіум – перший вищий навчальний заклад Лівобережної України – був створений в 1722 році в Белгороді єпископом Єпіфанієм Тіхорським як школа при архієрейському будинку. До Харкова її перевели в 1727 році за ініціативою і при активному сприянні князя М.М. Голіцина. Колегіум повинен був, за задумом засновників, готувати молодь до різноманітної духовної і світської діяльності. У ньому вивчали граматику, риторичку, філософію тощо. Розміщувався Колегіум на подвір'ї монастиря.

При Колегіумі існувала початкова школа, так званий, Сирітохарчувальний будинок або бурса, куди приймали дітей духовництва, переважно сиріт. Пізніше почали приймати і дітей різночинців. Умови життя і навчання в бурсі та Колегіумі були спартанські: у класах не топили, від холоду замерзало чорнило і учні тримали чорнильниці

за пазухою. Вихованців не забезпечували ні білизною, ні одягом, ні взуттям, мізерною була й їжа. Бажаючи хоч якось виправити своє матеріальне становище, старші учні на літніх канікулах розбрідалися по селах, де їх охоче наймали вчителями для своїх дітей поміщики і заможні селяни [15, с. 21-29, 16, с. 452-467].

Колегіум, який часто називали Тіхоріанською академією (по імені засновника), набув заслужену популярність. У програму навчання разом із богослов'ям, філософією, піїтикою, риторикою, церковнослов'янською, старогрецькою і латинською мовами входили сучасні російська, німецька і французька мови, історія, географія, математика, фізика. До них додалися з часом природні науки, що було особливістю Харківського колегіуму. Далеко не всі учні проходили повний курс навчання. Богослов'я вивчали учні, які готувалися стати священиками (це були, як правило, діти духівництва). Різноманітні зазвичай закінчували свою освіту філософією, не доходячи до богослов'я, і проявляли себе на різних теренах державної служби. Найбільш здібних вихованців після закінчення курсу посилали на стажування за кордон.

У 1768 році при Колегіумі були відкриті додаткові класи для світських осіб, яким викладали нові мови, російську літературу і мову, математику, інженерну справу, артилерію, архітектуру, геодезію, географію, малювання, а пізніше – також фізику і природну історію. Ці класи, проіснувавши 20 років, були відділені від Колегіуму в окреме Казенне училище, а у 1789 році об'єднані з Головним народним училищем у Головне словідсько-українське училище.

Харківський колегіум був центром освіти Слобідської України до початку ХІХ ст., де навчались представники всіх верств населення.

Висновки з даного дослідження і перспективи.

На думку філософа і засновника першої академії Платона, держави досягнуть процвітання, якщо влада в них буде належати вченим і мудрим людям або ж якщо правителі присвятять себе вивченню наук і мудрості. Таке поєднання влади й мудрості може принести державам благополуччя. І тільки та країна, яка спроможеться забезпечити пріоритетний розвиток науки і освіти, зможе претендувати на гідне місце у світовому співтоваристві, бути конкурентоспроможною.

Список літератури:

1. Велемець О. В. Розвиток освіти і педагогічної думки на Західноукраїнських землях в ХУІ-ХУІІ століттях: автореф. дис. на соиск. уч. степени канд. техн. наук / О. В. Велемець – К., 1998. – 22 с.
2. Герцюк Д. Розвиток української приватної школи в Галичині як вияв громадської ініціативи / Д. Герцюк // Вісник Львів. нац. ун-ту ім. І.Франка: зб. наук. праць / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2010. – Вип. 26: Серія: Педагогіка. – С. 221-228.
3. Курляк І.Є. Історико-педагогічні аспекти становлення перших українських ліцеїв / І.Є. Курляк // Питання педагогіки середньої і вищої школи. – Львів, 1996. – С. 20-23
4. Мітюров Б. Львівська братська школа ХУІ – ХУІІ ст. Нариси історії Львова / Б. Мітюров – Л.: Книжково-журнальне вид-во, 1956. – 440 с.
5. Хижняк З.І. Історія Києво-Могилянської академії \ З.І. Хижняк, В.К. Маньківський – К.: Видавничий дім «КМ Академія», 2003. – 184 с.
6. Шокотко В.А. Братські школи на Україні і Білорусії: книга для вчителя / В.А. Шокотко, Є.М. Мединський. – Київ: Радянська школа, 1958. – 210 с.
7. Ковальський М.П. Острозькі стародруки / М.П. Ковальський // Український альманах. Варшава, 1998. – с. 100-106.
8. Історіографічні та джерелознавчі проблеми історії України. Книга в історії і культурі: під ред. А.Г. Болєбрух // зб. наук. праць / Днепропетр. нац. ун-т. – Д., 2012. – С. 171-189.
9. Історія української культури / За загал. ред. Г. Крип'якевича. – К.: Либідь, 1994. – 656 с.
10. Крип'якевич І.П. Історія України // Відп. редактори Ф.П. Шевченко, Б.З. Якимович. – Л.: Світ, 1990. – 520 с.
11. Довідник з історії України: у 5 томах / – К.: Генеза, 1995. – 435 с.
12. Ковальчук О.В. Українське народознавство / О.В. Ковальчук – К.: Освіта, 1992. – С. 129-143.
13. Петро Могила і Києво-Могилянська колегія // Новий довідник: Історія України. – К.: ТОВ «КАЗКА», 2005. – С. 170-172.
14. Акимович Є. О. Петро Могила – реформатор / Є. О. Акимович // Українська культура в історичному вимірі. – Одеса: Маяк, 2009. – С.127 -131.
15. Українські еліти в контексті місцевого і регіонального розвитку: історія та сучасність. Популярний нарис / [Пухтинський М., Власенко О., Лопатинський В., Обушний О.]. – Полтава: ПП Шевченко, 2009. – 170 с.
16. Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків. У трьох томах. Т. 1. – К.: Наук. думка, 1990. – С. 452-467.

Черевичная Н.И., Скирда Е.Е.

Харьковский государственный университет питания и торговли

ОБЗОР ЭТАПОВ СТАНОВЛЕНИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ ВО ВРЕМЕНА КИЕВСКОЙ РУСИ И КОЗАЦТВА

Аннотация

В статье подан анализ этапов развития и становления образования на Украине во времена Киевской Руси и казачества как основания для современного государственного образования и науки. Проанализированы и приведены характерные черты образования эпохи Великокняжеской Руси. Освещены особенности деятельности первых государственных высших школ в период правления князей Владимира Великого и Ярослава Мудрого. Показана эффективность образовательной системы Украины времен казачества, которая обеспечила практически полную грамотность населения и отечественное высшее образование для гетманов и казацких старшин. Доказано ее прогрессивность в создании условий для формирования и роста украинской духовной, военной, светской и научной элиты тех времен.

Ключевые слова: Киевская Русь, школы грамоты, казацкие сечевые школы, коллегіум, братские школы.

Cherevychna N.I., Skirda E.E.

Kharkov State University of Food Technology and Trade

OVERVIEW STAGES OF FORMATION OF HIGHER EDUCATION IN KIEVAN RUS' AND COSSACKS

Summary

In the article analyzes the stages of formation and education in Ukraine for the Kievan Rus and the Cossacks as foundations for the modern state of education and science. Are analyzed and the characteristics of education grand day of. The specific features of the first public high school for one day reign of Vladimir the Great and Yaroslav the Wise. The efficiency of the educational system during the Cossacks Ukraine, which provided almost complete literacy and national higher education for Hetman and Cossack. Proved its progressiveness on creating conditions for the formation and growth of the Ukrainian spiritual, military, secular and scientific elite of the time.

Keywords: Kievan Rus, school diplomas, Sich Cossack school, college, fraternal school.